

Üniversite Öğrencilerinin 15 Temmuz Algısında Medyanın Rolü: Bir Bilişsel Uyum (suzluk) Örneği*

The Role of Media in the Perception of College Students about July 15th: An Example of Cognitive Dissonance

Mustafa Sami MENCET**

Öz

Türkiye'nin tarihi, ordunun yönetime el koyduğu kanlı darbelerle doludur. Sonuçları itibariyle ülkenin birçok alanda geri kalmasına sebebiyet veren darbelere karşı tutum, birtakım siyasi tarafgirlikler neticesinde bazı kesimlerce olumlanabilmektedir. 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde de yaşanan olaylar farklı medyalarda farklı anlatılarla sunulmuş, buna paralel olarak, meclis binasının bombalanması, bazı ordu mensuplarının sivilleri öldürmesi, devlet yöneticilerine suikast girişimleri vb. ülkenin demokrasisine ağır darbe vuran olayların bile toplum üzerindeki yansımalarının da farklı olduğu gözlenmiştir.

Türkiye'nin tarihinde unutulmayacak bir sayfa açan 15 Temmuz Kalkışması ve halkın silahlı cuntaya direnişi esnasında yaşanan olaylara ilişkin üniversite öğrencilerinin algıları ve bu algının oluşmasında medyanın rolünün tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, bir üniversitenin iletişim fakültesinde öğrenim gören öğrencilere açık uçlu yazılı sorular yöneltilerek zihinlerindeki 15 Temmuz algısı ölçülmeye çalışılmış ve bu süreçte takip ettikleri medya kuruluşlarının yayınları ekseninde, medyanın algılarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bulgular, üniversite gençliği ölçeğinde toplumumuzdaki darbe ve demokrasi kavramlarına bakışın boyutlarına ilişkin çarpıcı sonuçlar içermektedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Darbe, Algı, Medya, Manipülasyon, Bilişsel Uyum

Abstract

The history of Turkey is full of bloody coups in which army took over the government. As a result, the attitude towards the coups, which caused the country to fall behind in many areas, can be affirmed

* "27 Mayıs 1960'dan 15 Temmuz 2016'ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu Ve Millet Egemenliği Kültürü" Uluslararası Sempozyumunda sunulan çalışmanın genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mustafamencet@akdeniz.edu.tr

to some extent as a result of a number of political prejudices. Parallel to this, it was observed that the events faced during the coup attempt in July 15th such as the bombing of the National Assembly, the murder of civilians by army officers, the attempted assassination of the state administrators, etc., were presented differently in different media institutions and accordingly their reflection on the community varied.

This study aims to determine the perception of university students about the July 15th coup attempt; which opened an unforgettable page in Turkey's history and the resistance of community against the junta; and also to determine the role of media in the formation of this perception with open ended written questions asked to the students having education in communication faculty of a university so as to measure the July 15th perception in their minds and to analyze how the media affected their perceptions in the axis of the broadcasts of the media institutions which were followed by the students during the events. Findings contain stunning results about the dimensions of the perspective about the concepts of coup and democracy in our community in the scale of university students.

Keywords: July 15th, Coup, Perception, Media, Manipulation, Cognitive Dissonance

Giriş

Dünya geneline bakıldığında siyaset kurumları ile devlet yapısı kurumsallaşmış ve gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerde ordu, siyasete müdahale etmeyip kendi sorumluluk alanlarında hareket ederken; demokratik yapının gelişmediği, birçok yönden dışa bağımlı, gelişmekte olan ülkelerde de sıklıkla ordunun devlet yönetimine müdahale ettiği görülmektedir. Türkiye de bu ülkeler arasındadır. Yöneticilerin üzerinde baskı kurarak devlet yönetiminin kontrol altına alındığı, bunun için ülkenin tek mutlak hükümdarının bile öldürülebildiği kapıkulu isyanlarının dışında, modern anlamda ve dış destekli ilk askeri darbe 1876'da Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek öldürülmesiyle sonuçlanmıştır (Yalçınkaya, 2016). Yeni Cumhuriyetin Tek Parti Döneminden sonraki süreçte de ordunun siyasetle ilişkisi hep iç içe olmuş, Türkiye'nin sivil siyaset kurumları da yaklaşık her on yılda bir askeri darbelerle kontrol altına alınmıştır. Çok partili sisteme geçişten 14 yıl sonra 1960 darbesiyle ülkenin Başbakanı ve iki bakanı idam edilmiş, yine 1970'de muhtırayla sivil siyaset kontrol altına alınmış ve bundan yine on yıl sonra ülke yönetiminde köklü değişikliklere neden olan kanlı bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Hükümetlere muhalif çevrelerin özellikle ana akım medya yoluyla, ordu üzerinden tehditler savurması neredeyse alışkanlık haline gelmiş ve nitekim 28 Şubat 1997'de ordu yönetim kademesinin basın ve yargı yoluyla birlikte baskı kurması sonucu hükümet istifa etmek zorunda kalmış, bu müdahale post-modern darbe olarak adlandırılmıştır.¹ Ancak bu baskı sürecinde tanklar sokaklarda yürütülerek, klasik bir askeri darbenin de sinyali verilmiştir. Yine bundan tam on yıl sonra TSK'nın web sayfasında hükümeti uyaran "e-muhtıra" verilerek yine siyasete "balans

---

1 Kamuoyunda 28 Şubat kararları olarak bilinen Milli Güvenlik Kurulu kararları daha sonra yaygın olarak "Post-modern Darbe" olarak literatüre girmiştir. Yüksel (2011) dönemin gazete haberleri, köşe yazıları ve süreçte aktif rol oynayan kişilerden derlediği bilgilerden hareketle, MGK'nın hükümete müdahalesini savunan ve süreci antidemokratik bulan her iki kesimin de bu kavramı kullandığını belirtir.

ayarı” yapılmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen bu darbelerin haricinde ülkemizin tarihinde dört adet başarısız askeri darbe girişimi de olmuş, devletin güvenlik güçleri arasında çeşitli çatışmalar yaşanmıştır.² Tüm bunlar ülkemizdeki demokratik yapının yeterince kurumsallaşmadığını göstermektedir.

27 Nisan 1997 tarihli e-muhtıra haricinde hemen hemen tüm askeri darbelerde hemen hemen tüm medya kuruluşlarının darbeyi desteklediği görülmektedir. Bunların arasında Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle yeniden gündeme gelen rejimin tehlikede olması 28 Şubat “post-modern askeri darbe” olarak adlandırılan ve hükümetin devrilmesine doğru giden süreç içerisinde bizzat ana akım medya ordunun yönetime el koyması için yoğun bir propaganda çalışması yapmış, önde gelen medya kuruluşlarının temsilcileri bizzat ordu mensuplarının brifinglerine katılarak ‘post-modern darbe’de en önemli rolü medya üstlenmiştir (Temiztürk, 2009, ss. 6-8; Tunahan, 2015, ss. 37-39).

Türkiye'nin yakın tarihindeki askeri darbeler ve darbe girişimlerine bakıldığında bir diğer ortak özellik ise ekonomik sebeplerin de darbe şartlarına zemin oluşturmasıdır. Ekonomideki iyileşmelerin alt ve orta gelir grubuna yansması vb. iyileşmeler neticesinde, ekonomik vesayet odaklarının da darbe sürecindeki kargaşa ortamında aktif roller üstlendikleri görülmektedir (Karagöl, 2016, s. 38). Dünyanın diğer ülkelerinde de küresel aktörlerin ekonomi politikalarına muhalif olarak, özellikle ulusalcı ve devletçi ekonomi politikalar yürüten hükümetlerin askeri darbelerle devrildiği bilinen bir gerçektir. Son olarak bu çalışmanın kaleme alındığı saatlerde de ABD'nin kara listeye aldığı Venezuela devlet başkanı Nicolas Maduro'ya karşı küçük çaplı bir askeri darbe girişimi olmuştur (“Venezuela'da Darbe”, 2017; “ABD, Venezuela”, 2017). Bu olaydan önce de Maduro, muhaliflerin darbe hazırlığı yaptığını kamuoyuna açıklayarak; “böyle bir darbe girişiminde bulunulursa Erdoğan'ın aldığı önlemlerden çok daha sert tedbirler alacağını” ifade etmiştir (“Venezuela Devlet Başkanı”, 2017).

15 Temmuz akşamı başlayıp ertesi gün öğlene kadar süren olayları, çatışma bölgesindeki kişiler haricinde milyonlarca insan medyadan takip etmiştir. Bilindiği gibi 15 Temmuz akşamında olayların başladığı andan itibaren geleneksel medyada, yayıncı kuruluşun yayın politikasına göre bir içerikle yaşanan olayları seyirciye sunulurken; sosyal medyada ise bireylerin tercihlerine göre oluşturulmuş, hatta manipüle edilen içerikler paylaşılmıştır. Ancak 15 Temmuz kalkışmasının bertaraf edilmesindeki en önemli faktör olan sivil direnişin en çok sosyal medya üzerinden örgütlendiği de unutulmamalıdır. Köprülerin kapatıldığına ilişkin ilk bilgi Twitter'dan yayılmış, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve diğer resmi twitter hesaplarından atılan mesajlar yüksek sayıda dönüt almış ve bu çağrılar karşılık bularak direnişin gücünü artırmıştır (Sungur, 2017, s. 610). 15 Temmuz gecesi meydanlara çıkan herkes hem direnişçi hem de “yurttaş muhabiri olarak” aktif rol üstlenerek, çekilen videolar hızla televizyon kanallarına iletilmiş ve yaşananların ne denli bir vahşet olduğu bütün çıplaklığıyla kamuoyu ile paylaşılarak tarihe not düşülmüştür.

2 Bu girişimler 1960 darbesinden önceki 9 Subay Olayı, 1960 darbesini gerçekleştiren ve askeri iktidarın sivilere terk edilmesinden rahatsızlık duyan Albay Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 ve 20 Mayıs 1963'te yaptığı ayaklanmalar, 9 Mart 1971'de Milli Demokratik Devrimciler ismiyle Ankara'da ayaklanan sosyalist subaylar ve nihayetinde 15 Temmuz Kalkışmasıdır (Demir, 2006, s. 155; Laçiner, 1998, ss. 16-18, İlyas, 2014, ss. 163, 166)

Darbecilerin çok kısa süreliğine de olsa TRT'yi işgal etmeleri buna karşın direniş gösterecek diğer medya kuruluşlarını kontrol edememeleri de darbecilerin başarısız olmalarının en önemli nedenlerinden birisidir. Ayrıca kalkışmanın şiddetini arttırdığı saatlerde Twitter, Facebook ve Youtube mecralarına girişimin bir şekilde engellenmesi ve belirli IP'lerin erişiminin daraltılması da manidardır (Devran ve Özcan, 2016, s. 87).

Olaylar durulduktan sonra sosyal medyada çok ilgi gören bazı içeriklerin gerçeği yansıtmayan, foto montaj marifetiyle yapılan, ancak insanların inandığı ve algılarını etkilediği görseller olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada, yükseköğretim görmekte olan öğrencilerin bu içeriklerden ne denli etkilendiği, olayları yorumlarken takip ettikleri medya kuruluşlarının yayınları ile bağlantısı, zihinlerinde kalan 15 Temmuz imgelerinin bu manipülatif veya sıklıkla yansıtılan içeriklerle ne denli ilişkili olduğu araştırılmıştır.

Araştırma

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak çoktan seçmeli anket sorularının ulaşılabilecek bilgileri kısıtlaması, derinlemesine mülakatın ise katılımcı sayısını sınırlaması nedeniyle daha çok öğrenciden daha nitelikli veriler alabilmek için açık uçlu anket tekniği uygulanmıştır. Ankette 15 Temmuz'da yaşananlar ve sonraki süreçte gündeme gelen tartışma konuları ile ilgili beş adet açık uçlu soru yöneltilmiş olup, katılımcıların 15 Temmuz'da yaşanan olaylarla ilgili algıları ve tutumları ölçülmeye çalışılmıştır. Ankette öğrencilerden isim istenilmemiştir. Öğrencilerin seçiminde tabakalı örnekleme yöntemi izlenerek, bir fakültenin 1., 2., 3., ve 4. sınıflarında derse giren öğrencilere anket soruları sunulmuş, her sınıftan yaklaşık 40 öğrenci olmak üzere çalışmaya 163 öğrenci katılmıştır. İdeal evren olarak üniversite öğrencileri seçildiğinde ülkemizde herhangi bir üniversiteye kayıtlı öğrenci sayısı 7.198.897 kişidir (Yükseköğretim Kurulu, 2017). Buna göre çalışmanın güven değeri parametreleri $\alpha=0,05$ ve $(d)= \pm 7.7$ 'dir. Anket sorularının açık uçlu olması, bir başka deyimle cevapların seçeneklerle sınırlandırılmaması farklı, yönlendirmesi ve daha fazla veri elde etme imkânı sağlamıştır. Çalışma 2016 yılının Kasım ayında, yani kalkışmadan dört ay sonra iki hafta süreyle yapılmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin hafızasında 15 Temmuz akşamına ilişkin bilgiler nettir.

Öğrencilere yöneltilen sorular, 15 Temmuz sonrası sosyal medya başta olmak üzere çeşitli mecralarda gündem oluşturan tartışmalardan oluşturulmuştur. İlk olarak, araştırmaya katılan öğrencilerin medya izleme alışkanlıklarının ölçülerek, öğrencilerin genel kanaatleri hakkında bir varsayımında bulunmak ve tercih ettikleri medyada sunulan içeriklerin öğrencilerin verdiği yanıtlara etkisini ölçmek amacıyla³ "15 Temmuz akşamı ve sonraki süreçte yaşananları en çok takip ettiğiniz tv kanalı, haber sitesi, mizah dergisi, sosyal medya hesabı vb. haber kaynaklarını yazınız" sorusu yöneltilmiştir. İkinci soruda, 15 Temmuz'da yaşananların ardından Twitter başta olmak üzere ulusal ve uluslararası medyada yoğun bir biçimde dile getirilen askeri darbe girişiminin hükümet tarafından planlandığına yönelik iddiaların öğrenciler üzerindeki tesirini ölçmek için "15 Temmuz'da yaşananlar hükümet/devlet tarafından yönetilen bir kurmaca

3 Bu tür iddialar için Twitter'da kalkışma sürecinde açılan ve gündem olan #darbedegiltiyatro hashtagi, Ana muhalefet partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun "kontrollü darbe" söylemine, CHP Milletvekili Mustafa Akaydın'ın "250 sivil devlet öldürmüştür, Ben TV'de komedi izler gibi izledim" vb. beyanlatları örnek olarak verilebilir.

tiyatro muydu yoksa hükümeti ve Cumhurbaşkanı'nı devirmeye yönelik bir girişim miydi? Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Üçüncü soruda ise öğrencilere “15 Temmuz’da yaşananlarla ilgili devlet yetkililerinin ve vatandaşların tutumu ve davranışlarıyla kısaca o gece yaşananlarla ilgili neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilerek, öğrencilerin verdiği yanıtlara göre öğrencinin yaşanan olaylara karşı genel tutumu *direnışçi -rahatsız olmayan-kararsız* olarak kodlanmıştır. Kodlamanın hangi kriterlere göre yapıldığı Tablo 3’te detaylarıyla sunulmuştur. Medyada sunulan imajların zihinlerdeki kalıcılığının etkisini ölçmek amacıyla öğrencilere; “15 Temmuz’da yaşananlarla ilgili aklınızda kalan en belirgin sahne/olay/kişi vb. nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen açık uçlu cevaplar kodlanmış, öncelikle sayısal sonuçları verilmiş, daha sonra tutumu temsil eden cevaplar olduğu gibi sunulmuştur.

Bulgular

Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Çalışmaya katılan öğrencilerin %61.3’ü erkek, %22.1’i kadındır.⁴ Katılımcıların %16.6’sı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların %37.4’ü de kaçınıcı sınıfta olduğunu belirtmemiştir. Bu durum, öğrencilerin fikirlerini rahatlıkla beyan etseler de kimliklerine ilişkin sınıf veya cinsiyet bilgisi vermeye çekindiklerini düşündürmektedir.

Öğrencilerin Medya Seçimi

Öğrencilere 15 Temmuz günü ve sonrasındaki süreçte takip ettikleri medya mecraları sorulmuştur. Verilen cevaplara göre mecralar, hükümet yanlısı, ana akım ve hükümete muhalif olarak kodlanmıştır. Cevapların dökümü ve hangi mecraların hangi başlık altında kodlandığı ve en çok hangi kanalların takip edildiği aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Öncelikle Takip Ettikleri Mecralar (n=163).

Mecra	f	%
Hükümete Muhalif*	73	44.78
Ana Akım **	54	33.12
Hükümet Yanlısı ***	20	12.26
Hepsi****	16	09.84
Toplam	163	100

* Hükümete muhalif olarak kodlanan kuruluş ve sosyal medya hesapları şunlardır: Fox, Sözcü, Birgün, Halk TV, Mahluklar (Blog), Sol Haber, IMC, BBC Türkçe, T24, Özgür Gündem, Evrensel, Atatürk, TV 5, Oda TV, BBC Türkçe, Ekşi Sözlük, Anarşist Haber. Bu kuruluşların dışında şu twitter hesaplarının da takip edildiği belirtilmiştir: Levent Gültekin, Hayko Bağdat, Can Dündar, Uğur Dündar, Barış Atay.

4 Anketler, farklı sınıflarda işlenen farklı derslerden hemen önce öğrencilere doldurtulmuştur. Şubedeki öğrencilerde veya derse katılımlardaki cinsiyet dengesizliği doğal olarak sonuçlara da yansımıştır. Ankete katılmayı reddeden herhangi bir öğrenci bulunmamaktadır. Ancak belirtildiği gibi öğrencilerin önemli bir kısmı okudukları sınıf bilgisini yazmamıştır.

** Ana Akım olarak kodlanan kanal ve kuruluşlar şu şekildedir: CNN Türk, NTV, Kanal D, Show TV, Al Jeezera, Hürriyet, Milliyet, Posta.

*** Hükümet Yanlısı olarak kodlanan kuruluş ve sosyal medya hesapları da şunlardır: TRT, Habertürk, A Haber, Haber7.com, Yeni Akit, Kanal A, ensonhaber.com, Yeni Şafak, Star, Kanal 24, Sabah, Ülke TV. Sosyal Medya Hesapları ise; Milli İrade, Derin Millet, Gizli Dosyalar, Necip Fazıl Kısakürek, Fatih Tezcan, Misvak şeklindedir.

**** 16 öğrenci soruyu tüm kanalları takip ettim şeklinde yanıtlamıştır.

Bulgulara göre; öğrenciler ağırlıklı olarak belirgin bir farkla hükümete muhalif mecraları takip etmiştir. Öğrencilerin %10'a yakın bir kısmı tüm mecraları takip etmeye dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yanıtlarına göre takip edilen mecraların türü de analiz edildiğinde %62'sinin dijital (yeni) medyayı, %38'inin de geleneksel medyayı takip ettiği anlaşılmıştır.

Darbe Girişimine Yönelik Algı

15 Temmuz darbe girişimi esnasında yaşanan olaylar hakkında üniversite öğrencilerinin algısını ölçmek amacıyla öğrencilere “15 Temmuz'da yaşananlar hükümet/devlet tarafından yönetilen bir kurmaca tiyatro muydu yoksa hükümete ve Cumhurbaşkanı'nı devirmeye yönelik bir girişim miydi? Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve verilen açık uçlu yanıtlar; 'hükümeti devirmeye yönelik bir girişim', 'kurmaca bir tiyatro', 'fikrim yok/kararsızım' olarak kodlanmıştır. Verilen yanıtların frekans dağılımı ve kodlarına göre yanıtlardan örnekler aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin 15 Temmuz Darbe Girişimini Tanımlamaları.

Yanıt	f	%
Hükümeti Devirmeye Yönelik Bir Girişim	79	48.6
Fikrim Yok / Kararsızım	48	29.4
Kurmaca Bir Tiyatro	36	22.0
Toplam	163	100

'Hükümeti Devirmeye Yönelik Bir Girişim' olarak kodlanan yanıtlardan başlıcaları aşağıda sunulmuştur:

“Ben kendime sağcı diyemem ama tam anlamıyla solcu da diyemem. Kendimi sadece vatansever bir Türk genci olarak görüyorum ve bu olaya hakim olan kesim AKP olduğu için bu olayın ciddiye alınmaması beni çok üzüyor.”

“...olayın tam içindeydim insanların içindeki korku ve endişeyi net bir şekilde gördüm. Silah çeken askeri de gördüm. Bırakıp ağlayanımı da. Olayın içindeyken her şey gerçek gibiydi”

“Olayın içindeydim havaalanındaydım. Kardeşim de yanımdaydı. Onun korkusunu hiçbir şekilde anlatamam. Köfte ekmek için gelmedi kimse bunu net söyleyebilirim. O günkü atmosferi kolay kolay unutabileceğimi sanmıyorum.”

“Ben cumhurbaşkanının liderlik vasfının eksikliğinden yakındım ama o akşam bir Atatürk kadar olmasa da liderlik vasfını gösterdi bize. Halk ise içindeki milli şuuru yitirmediğini gösterdi.”

“Bence kurmaca değildi, hükümeti devirmeye yönelik bir hareketti. O gün memleketimdeki herkes bu olayın bir kurmaca olduğunu düşünürken aslında olanları görememişti ve hala bu olayın bir kurmaca olduğunu düşünüyorlar. Beni şaşırtanda bu etraflarında olanları görmemekte ısrar ediyorlar..”

“...ve meclis bombalanınca olayın ciddiyetinin farkına vardım”

“Hükümeti ve Cumhurbaşkanı’nu devirmeye yönelik bir girişimdi. Çünkü kimse tiyatro olsun diye F16’larla insanların üzerine mermi yağdırabilecek kadar insani duygularını yitirmiş olamaz. Böyle bir şeyi ancak devletin yok olmasını isteyen terör örgütleri yapabilir.”

“Adeta Çanakkale Ruhu vardı. Sağıcı, Solcusu, Türkü, Kürdü, Lazı, Çerkezi hepsinin amacı ülkenin bağımsızlığı ve bekasıydı.”

‘Fikrim Yok/Kararsızım’ olarak kodlanan yanıtların başlıcaları ise şunlardır:

“Türkiye’de öncelikle çok fazla dolambaçlı oyun oluyor. Genel bir güvensizliğe dayalı ilişkiler gerçekleşiyor. Bu nedenle bu olayın kurmaca mı yoksa Cumhurbaşkanı’nu devirmeye yönelik mi olup olmadığı konusunda genel bir kaniye şahsen varamadım. Objektif düşünsem de subjektif davransam da şahsen olayı çözümleyemedim. Ama toplumun zihniyetinden bir sonuç çıkaracak olursak darbe olarak kabul ediliyor. Cumhurbaşkanı’na yönelik olduğu kabullenmiştir. Ancak olaylara kişisel olarak baktığımızda kurmaca bir oyun olduğu bence kesinlikle olabilir.”

“Yaşadığım ülkede her şey oluyor çok düşük bir ihtimalde olsa olabilir.”

“Hükümetin kendi çıkarları için yapmış olma ihtimali ile yine hükümete karşı toplumun kendi çıkarları içinde yapmış olma ihtimalide olabilir.”

“15 Temmuz’un öncesinde bazı AKP teşkilatlarının sosyal medya hesaplarında bunları haber vermesi ve olay gerçekleştirilirken olayın çok basit amaçlara yani halka saldırmayı insanın aklına soru işareti getiriyor. Eğer iktidarı devirmeye yönelik olsaydı medyaya fırsat verilmezdi. Ve eğer gerçekten fetö batıcı olsaydı ki öyle darbe gecesi medyayı da kullanırdı. Medya 28 Şubat’ta olduğu gibi destek verirdi. Zaten büyük medya kuruluşlarının istemediği bir iktidar gibi görünmektedir. O zaman neden yardım ettiler?”

“Bununla ilgili asla kesin bir yargıya varamayız. Kurmaca olduğuna yönelik dedikodular ve bulgular mevcut. Ancak bunun gerçek bir girişim olduğuna yönelik bulgular da mevcut. Bu yıllarca tartışılacak ve insanlar asla gerçeği aramayacak. Her zaman olduğu gibi kendi tarafı, kendi çıkarı neyi gerektiriyorsa onu doğru kabul edecek.”

“Bir fikrim yok. Ama darbelere her koşulda karşıyım. Ne darbe ne dikta. Halkın tepkisi meşrudur ama ölümler üzücü.”

“15 Temmuzun ne olduğunu hala anlamış değilim. Bir şebeklik olarak görüyorum.”

‘Kurmaca Bir Tiyatro’ olarak kodlanan yanıtların başlıcaları ise şunlardır:

“Bazı devlet yetkilileri tiyatro gereği güzel oynayıp algı operasyonu ile halkı sokağa dökerek oyun sergilenmiştir. Halk ise tiyatro ile gerçeği ayırt edemeyecek duruma düşünce kendini sokağa atmıştır diyebilirim”

“Benim bildiğim askeri bir darbe ilanı bir asker tarafından yapılır. İlk Tijen Karaş'ı gördüğümde bir düşünmedim değil. İktidarın da gözünü kırpmadan herşeyi yapabileceğine karşı bunca insanın ölümünü hiçe sayması hataları olan bir kurmaca gibi geliyor”

“Tiyatroydu. Kandırılmış askerler, başarısız bir operasyon olması, halkın sokaklarda olduğu dönemde patlama vb. olayların duyulması tiyatro olduğunu düşündürüyor”.

“Yani hangi darbe bir günde bastırılır, şaka gibi bişey. Cumhurbaşkanı türk milletinin duygusal bağla birleşmesini ve istediklerini yapabilmek için darbe içinde darbe yaptı (ohali getirdi).”

“Tamamen tiyatro. Darbe 1-2 helikopter, tank, köprü kaldırma ile gerçekleştirilmez. Böyle bir şey gerçekleştirilerek iktidar Fethullah Gülen ile ilgili planlarını terörizm adı altında gerçekleştirerek bitirme planları yapmıştır. Hatta geçenleri bununla ilgili son 40 yılın araştırılmasıyla ilgili komisyon kuruldu.”

“550 tane milletvekiline yapılan darbeye, darbecilerin 1 tane milletvekili veya bakan esir almaması tanımlaması olmayan bir olaydır. Tiyatro, sinema gibi sanatsal değerlere dâhil edilemez.”

”Sadece uçup mantıklı hiçbir yeri vurmayan uçaklar.”

Cevapları tiyatro olarak kodlanan çok sayıda öğrencinin, halkın sokağa çağrılmasını veya sokağa çıkıp silahlı askerlere direnenleri eleştirdiği gözlenmiştir. Bu yanıtların başlıcaları ise şunlardır:

“Vatandaşların gaza geldiklerini, dışarı çıkmak çok tehlikeli iken tankların üzerine çıkararak cesaret gösterileri yapmalarının saçma olduğunu düşünüyorum. Bu cesaret değil gösteri bence.”

“Bir darbe olurken hükümet yetkilerinin ve Cumhurbaşkanı'nın can güvenliği tehlikedeysen hepsinin tek tek tüm kanallara 3G ile bağlanması, halkında can güvenliğini tehlikeye atarak onları sokağa atmaları ki sonra ölenleri de şehit mertebesine yükselttiler, her şeyi çok yapmacık buldum.”

“Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir durumda cumhurbaşkanı halkı sokağa döküp kendi askeriyeye savaştırma, savaştıramaz.”

“O gece düşündüğüm ve güldüğüm şey halkımızın tankları biz durdurduk düşüncesine kapılması. Oradaki askerler (erler) kötü niyetli olsa orada katliam olabilirdi. Devlet yetkilileri halkı dışarı çıkarmasını doğru bulmuyorum.”

“Halkın sokağa dökülmesi, selalar ile bunun bir şova dönüştürülmesi belki de tarihte yapılmış en büyük propaganda mitingiydi.”

“Meydana çıkan bir tane cumhuriyetçi olduğunu düşünmüyorum. Akp yanlısı akgezenler sokaklara hücum ederek katliam yaptı. Olan suçsuz askerlere oldu.”

“Devlet büyüğü olarak bu kadar kolay galeyana gelebilen bir toplumu tankların, topların önüne atmanın bilinçsizliğin en önemli göstergesi olduğunu düşünüyorum. Ve bu şekilde bir gün şeriat diye

karşıma çıkabilecek bir grup olduğunu gördüm bu yüzden sivil silahlanmasının gerektiğine Laiklik ve Cumhuriyetin korunması kanısına ailemle birlikte vardık.”

Yaşananlara Karşı Tutum

Öğrencilere “15 Temmuz’da yaşananlarla ilgili devlet yetkililerinin ve vatandaşların tutumu ve davranışlarıyla, kısaca o gece yaşananlarla ilgili neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilerek öğrencilerin tutumları analiz edilmiştir. Öğrencilerin verdiği açık uçlu yanıtlar aşağıdaki kriterlere göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 3. Açık Uçlu Yanıtların Kodlanma Kriterleri.

Verdiği Yanıtlara Göre Öğrencinin Tutumu			
Darbe Girişimine Direnen	Rahatsız Olmayan	Demokrasi Yanlısı	Fikrim Yok/Kararsızım
Cevaplarında 15 Temmuz’u hükümeti devirmeye yönelik bir girişim olarak değerlendiren	Cevaplarında 15 Temmuz’u Cumhurbaşkanının elini güçlendirmek için tasarladığı bir komplo olarak değerlendiren	Cevaplarında 15 Temmuz’un hükümeti devirmek için bir girişim olduğunu düşünen	Net bir yorumda bulunamayan
Direnişçileri öven birlik ruhuna vurgu yapan	Vatandaşların sokaklara çıkmasını eleştiren	Kim yaparsa yapsın darbeye karşı olduğunu ifade eden	Olayın failleri ya da aktörlerinin kim olduğunu bilmediği için yorum yapmak istemeyen
Dış güçlerin desteğiyle olduğunu düşünen	Selaların okunmasını eleştiren	Medyanın bir takım olayları gizlediğini düşünen	15 Temmuzla ilgili medyada yayımlanan birbirinden farklı haber ve yorumlardan hangisine inanacağını bilemediğini ifade eden
	Bunu bir işgal girişimi olarak nitelendirmeyen		
	Askerlerin mağdur edildiğini düşünen		

Buna göre Tablo 3’de sınıflandırılan yanıtlara göre belirlenen tutumların dağılımı şöyledir:

Tablo 4. Kodlanan Tutumların Frekans ve Yüzde Dağılımı

Tutum	f	%
Darbe Girişimine Direnen	61	37.4
Rahatsız Olmayan	44	27.0
Demokrasi Yanlısı	39	23.9
Kararsız/Fikri Olmayan	19	11.7
Toplam	163	100

Öğrencilerin yukarıda frekansları verilen tutumlarına, takip ettikleri medya kuruluşlarının yayınlarının etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde olup olmadığını saptayabilmek amacıyla sınıflandırılmış tutum ve sınıflandırılmış medya değerlerinin çapraz tablo değerlerine, pearson chi square testi yapılmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 5. Tutum ve Medya Değerleri Çapraz Tablosu (n=163)

Medya					
Tutum	Hükümet	Muhalif	Ana Akım	Hepsi	Toplam
Direnışçi	18	15	23	5	61
Rahatsız Olmayan	2	38	11	6	57
Demokrasi Yanlısı	1	18	21	5	45
Toplam	21	71	55	16	163

Bu değerlere uygulanan Ki-Kare Testi'nin sonuçları aşağıdaki tabloda şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 6. Tablo 5'deki Verilere Uygulanan Ki-Kare Testi Sonuçları.

	Değer	Df (Serbestlik Derecesi)	Anlamlılık Derecesi (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	39.407 ^a	6	.000
Likelihood Ratio	39.952	6	.000
Linear-by-Linear Assosication	6.318	1	.012
Geçerli Hücre Sayısı	163		

a. Beklenen değeri 5'in win hükümete muhalif kanalları da ağırlıklı olarak takip ettiği, buna karşılık kalkışmadan rahatsız olmayanların hükümete yakın kanalları izlemediği, büyük bir çoğunlukla da muhalif mecraları takip ettiği görülmektedir.

15 Temmuz İmajı

Öğrencilere "15 Temmuz yaşananlarla ilgili aklınızda kalan en belirgin sahne/olay/kişi vb. nedir?" sorusuna verilen yanıtlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7. Öğrencilerin Zihnindeki 15 Temmuz İmajı.
(Birden Fazla İmaj Belirtilmiştir. n=163)

İmaj	f	%
Askerlere Saldırılması	31	14.55
Tijen Karakaş'ın Korku Dolu İfadesi	31	14.55
Meclisin vd. Bombalanması	25	11.74
Cumhurbaşkanı'nın Halkı Sokağa Davet Etmesi	22	10.33
Direnen / Tankın Önüne Yatan İnsanlar	20	9.39

Öldürülen Siviller	18	8.45
Selalar	12	5.63
Ömer Halisdemir	7	3.29
Köprüdeki Tanklar ve Askerler	5	2.35
Vatandaşın / Polisin Askeri İkna Etme Çabası	4	1.88
ATM'lere Koşan İnsanlar	3	1.41
Yalan Haberler	2	0.94
Medyada Gizlenen Olaylar	2	0.94
Diğer*	31	14.55
Toplam	213	100

Diğer kategorisine alınan imajlar şunlardır: *Uçakların Sadece Uçup Mantıklı Hiçbir Yeri Bombalamaması, Tank/Kamyon süren siviller, Akın Öztürk'ün Kulağı Sargılı Bilinçsiz Boş Bakışları, Askerin Dükkana Girip TV'ye Bakması ve Biz Napıyoruz Demesi, Meclistekilerin Direnmesi, F16'ya atlamak isteyen vatandaşı, G.Kurmay Başkanının Kurtarılma Sahnesi, CNN'de Canlı Yayının Kesilmesi, Demokrasiyi Savunduğunu İddia Edenlerin Muhabirin Elinden Mikrofonu Alması, Abdullah Gül'ün Canlı Yayında Latin Amerikayı Aşağılaması,⁵ Meral Akşener'in 6 Ay Öncesinden Ben Başbakan Olacağım Demesi, Kardeşimin Korkarak Ağlaması, Eli Palalı Cihatçılar, Haber Kanallarının Basılması, Parti Propagandasının Yapılması.*

Önceki cevaplarda da olduğu gibi bu sorunun yanıtında da “köprüdeki askerlerin dövülmesi” ön plana çıkmış, TRT spikerinin korkulu yüz ifadesiyle birlikte ilk sırada hatırlanan olay olmuştur. FETÖ'ye bağlı medyada darbe sabahı ve sonraki süreçte, hükümete muhalif medyada da sıklıkla işlenen “köprüdeki askerlerin dövüldüğü fotoğraflar”, tankın önüne yatan silahsız bir biçimde askeri ikna etmeye çalışırken öldürülen sivillerden ya da Meclis'in bombalanmasından daha üst sıralarda yer almıştır. Üç öğrenci selaları çok ürkütücü bulduklarını ve dinin siyaset için kullanıldığını ifade etmiştir. İkinci soruda direnen insanları “eli palalı cihatçılar” olarak tek tipleştirmenin burada da yinlendiği görülmektedir. Medyanın kullandığı klişelerin buradaki algıda da etkili olduğu görülmektedir. Yaralı askeri taşıyan kişinin uzun sakalları nedeniyle “İŞİD” militanı olarak yaftalanmasının üniversite öğrencilerinde de benzer bir etki doğurduğu görülmektedir.

Yenikapı Mitingi

Bilindiği gibi, 15 Temmuz kalkışmasının ardından ülkenin demokratik yapısına ve bütünlüğüne yönelik inancı güçlendirmek ve milli birlik ruhu oluşturmak amacıyla İstanbul'daki Yenikapı miting alanında tarihin en geniş kapsamlı mitinglerinden biri düzenlenmiştir. Mitinge, HDP hariç tüm siyasi partilerin temsilcileri, sanatçılar, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri kısaca ülkenin hemen her kesiminden katılım gösterilmiştir. Miting, süreçteki milli birlik ruhunu tanımlamak amacıyla “Yenikapı Ruhu” şeklinde bir söyleme dönüşmüştür. Ancak popüler

5 Öğrenci cevabında, önceki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün canlı yayına bağlanarak kalkışma için; “burası bir Latin Amerika ülkesi değildir.” sözüne gönderme yapmaktadır.

müzik sanatçısı Sıla Gençoğlu'nun mitingi “şov”⁶ olarak nitelendirmesi, kamuoyunda bir başka ikiliğe yol açmış ve medyanın gündemine giren bir tartışma konusu olmuştur. Öğrencilerin de bu tartışmayı hangi eksenlerden yorumladıkları araştırılarak, 15 Temmuz kalkışmasına yönelik algılarını daha kapsamlı analiz edebilmek amacıyla kendilerine “Yenikapı Mitingi”ni bir şov olarak nitelendiren sanatçı Sıla'nın bu görüşüne katılıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve alınan açık uçlu yanıtlar kodlanarak aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 8. Yenikapı Mitingi Eleştirilerine Katılım.

Yanıt	Frekans	Yüzde (%)
Hayır	82	50.30
Evet	58	35.60
Fikrim Yok / Kararsızım	23	14.10
Toplam	163	100

Görüldüğü gibi, diğer sorularla tespit edilen tutumun bir benzeri burada da görülmektedir. Bazı öğrenciler “iş zaten şov olan birinin böyle bir etkinliği şov olarak nitelendirmesinin ironik olduğu” vb. cümlelerle eleştiride bulunsa da Yenikapı Mitingine katılmayı olumlu bulanlar ile olumsuz bulanlar ve fikri olmayanların oranı hemen hemen eşittir.

Sonuç

Algı, bireyin çevresindeki uyarıların ya da olayların ayırımında olması ve onları yorumlaması sürecidir. Kuşkusuz medya bu yorumlama sürecinde başat bir rol üstlenerek, bireylerin algı dayanağına (referans çerçevesi) etki eder ve iletişim sürecindeki mesajları yeniden üretir. Medyanın bu etkin rolü başta Alımlama Kuramları olmak üzere birçok teorinin de odaklandığı bir sorunsal olmuştur (Mutlu, 1995, ss. 30-32). Çalışmanın ortaya koyduğu bulguların başında, öğrencilerin tercih ettikleri medyanın yayın politikasının 15 Temmuz'u yorumlama sürecinde başat rol üstlenmesi ve bu iki faktörün arasındaki mükemmel ilişki gelmektedir. Olayı bizzat yaşayan öğrencilerin yorumları ile olayı yalnızca medyadan takip eden öğrencilerin yorumlarının da birbirinden farklı olduğu gözlenmiştir.

Üniversite öğrencilerinin araştırmada öncelikle kimliklerini gizleme kaygısı duyduğu, kimliklerini gizlediklerinde ise düşüncelerini rahatça ifade edebildikleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda kimlik bilgilerinin istenmediği açık uçlu soru tekniğinin böyle bir araştırma için doğru bir yöntem olduğu anlaşılmıştır.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu 15 Temmuz sürecinde hükümete muhalif medyayı (özellikle dijital mecralarda) takip etmişlerdir. Ana akım dâhil olmak üzere, farklı mecraları takip etmeye özen gösterecekleri de ağırlıklı olarak tercih ettikleri medya kuruluşlarının yayın politikalarından belirgin bir biçimde etkilendikleri anlaşılmıştır. Yaşananlarla ilgili “kafasının karışık” olduğunu belirten ve darbeden rahatsızlık duymayanların toplam oranı %38.7'dir. Kendine yakın olmayan iktidarların

6 Tartışmalar için Bkz. <https://www.birgun.net/haber-detay/yenikapı-mitingine-gitmeyen-sıla-ya-sanatçılardan-destek-123853.html>

askeri bir cunta tarafından kan dökülerek devrilmesinde bir sakınca görmeyen öğrencilerin sayısı da %27 olmak suretiyle azımsanmayacak ölçüdedir. Kararsız kesimin (%11.7) de olayın bir işgal girişimi olduğunu düşünmemesi, darbenin sonuçlarına ilişkin herhangi bir fikrinin olmaması da öğrencilerin süreci yorumlamasındaki zafiyeti ya da enformasyon kaynaklarının manipülatif bilgiler içerdiğine işaret etmektedir. Bunların dışında bazı öğrenciler, geleneksel medyada açıklama yapan bazı uzmanlar ve sosyal medyada bazı gruplarla yayınlanan iletilerle aynı söylemi kullanarak “gerçekten bir askeri darbe olsaydı bunun sabaha karşı yapılacağını, akşam saatlerinde darbenin olmayacağını” ifade edip, yaşananların bir kurgudan ibaret olduğunu iddia etmiştir. Olaylar esnasında sokağa çıkan ve yaşananlara bizzat tanıklık ettiğini belirten iki öğrenci ise bu iddiaların asılsız olduğunu, her şeyin son derece gerçekçi ve korkutucu olduğunu belirtmiştir.

Türkiye’de yaklaşık 40 yıldır örgütlenen, gizli ve derin bir yapılanması olan, ülkenin yakın tarihinde de çeşitli faili meçhul cinayetlerin, kumpasların ve gizli operasyonların şüphelisi olan, dini söylem ve faaliyetlerle genişleyen bir terör örgütünün seçilmiş meşru bir hükümeti devirmek için silah zoruyla yönetime el koymaya çalışması, ülkenin parlamento binasını bombalaması, kan dökmesi, dünya tarihinde de benzerleri her zaman kahramanlık öyküleriyle anılan direnişin bir benzerinin de bu süreçte yaşanmasına rağmen, tüm bu yaşananları görmezden gelme eğiliminin önemli bir boyutta olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaya katılan her iki üniversite öğrencisinden birisi, 15 Temmuz sürecinin ülkeyi iç savaşa sürükleyen ve akabinde devletin yıkımına yol açabilecek bir işgal girişimi olduğuna inanmamaktadır. 1989 Tiananmen Meydanı’nda tankların önüne dikilen kişi tüm dünyada direnişin sembolü olarak yüceltilirken, 15 Temmuz’da tankların önüne yatan veya köprüde silahsız insanları taramak için emir almış askerleri ikna etmek için kendileriyle konuşmaya çalışan silahsız bir kadının öldürülmesi görmezden gelinmiştir. Bu bulgular tam da Festinger’ın bireylerin Bilişsel Uyum/Çelişki teorisini doğrulamaktadır. Buna göre bireyler, inançlarını korumak ve gereksinimlerini karşılamak adına, gelen karşı görüşleri sansürlerler. Böylece sadece inandıkları değerleri seçerler ve onları korurlar. Eğer bu karşı görüşler arasında seçme zorunluluğu oluşursa da en iyisini değil, kendisiyle en uyumlusunu seçerler. Bu açıdan bireyler, faydacı bir anlayış güderler. Başka bir deyimle, istedikleri enformasyonu seçer, istemediklerini reddederler. Eğer aldıkları enformasyonla bir çatışma söz konusu ise bu tür çatışmayı azaltmak suretiyle dengeyi, uyumu yeniden kurmaya güdülenirler; psikolojik olarak etkili, dengeli ve sağlam örgütlenmiş bir dünya görüşü sürdürmeye çalışırlar (Mutlu, 1995, ss. 69-70). Eğer enformasyon bireyin dünya görüşüne zıt bir kaynaktan geliyorsa ya da birey bu enformasyonu reddetmek istiyorsa, bilişsel tutarlılık sağlayarak, denge koruma sürecinde enformasyondan kaçınma, kaynağı kötüleme, küçültme, reddetme, farklılaştırma, tercihli aşığılama, tercihli hatırlatma, tercihli dikkat, tercihli yaklaşım, tercihli medya kullanımı ve tercihli kaçış/uzaklaşma gibi mekanizmalar kullanır. İnanç ve tutumlarını korumak için aldıkları iletileri sansür ederler. İnanç tutum ve faaliyetlerini destekleyen iletiler ararlar ve bu şekilde olmayanlardan kaçınırlar. Dikkatler de yine tercihlidir. Buna paralel olarak, bellekte tutma ve hatırlatma da tercihli olarak yapılır (Erdoğan ve Alemdar, 2005, ss. 82-83). Çalışmada elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencileri tam olarak kuramda betimlendiği gibi hareket etmektedir. Burada da bireyler kendi görüşlerine yakın medyayı tercih etmiş, yine onun etkisinde kalarak olayları yorumlamış, başka bir bağlamda tepki göstereceği koşulları, kendisiyle uyumsuz olması nedeniyle bir takım gerekçeler öne sürerek önemsememiş ya da

tepki göstermiştir. Yine öğrencilerden birinin; “15 Temmuz’da yaşananlarla ilgili aklınızda kalan en belirgin sahne/olay/kişi vb. nedir?” sorusuna “hiçbir mantıklı yeri vurmayan savaş uçakları” yanıtını vermesi de bu durumu en net biçimde açıklayan örneklerden bir tanesidir. Bilindiği gibi darbe girişimi esnasında Meclis, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, MİT Müsteşarlığı, Emniyet Müdürlüğü binaları savaş uçakları ve helikopterler tarafından bombalanmış, bu bombardımanlarda yüzlerce sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir. Dahası bir ülkenin parlamento vb. hizmet binalarının kendi ordusu tarafından bombalanması yalnızca Türkiye’nin tarihinde değil, dünya tarihinde de eşi benzerine nadiren rastlanılacak bir durumdur. Yine çalışmada, tutumları itibariyle *darbe girişiminden rahatsız olmayan* olarak kodlanan grubun öldürülen sivil vatandaşları ısrarla görmezden gelmesi, bunun yerine sokağa çıkan insanları suçlaması, bazı öğrencilerin sokakta direnen insanlar için “cihatçı” tabirini kullanması, öldürülen siviller yerine dövülen askerlere odaklanması, dini istismar eden gerici bir örgüt olduğu halde FETÖ’ye ilişkin tek bir kelime etmemeleri, darbe girişiminin bir takım dış güçler tarafından desteklenmesine ilişkin bir rahatsızlık göstermemeleri de dikkat çekmektedir. Bilişsel uyum kuramında belirtildiği gibi dikkat ve bellek de tercihli olmuş, 15 Temmuz kalkışmasında cuntanın planlarını altüst eden sivil direniş görüntülerinden daha ziyade askerlerin dövülmesi akılda kalmıştır. Festinger’in Bilişsel Uyum Teorisi’ne göre bireyler, dünya görüşlerine zıt enformasyon kaynaklarını reddetme eğilimini gösterirken kaynağı kötüleme ve aşağılama gibi davranışlar sergilerler. Nurdan Akıner ve Mustafa Mencet’in (2016) çalışmasında vurgulanan Türkiye’deki İslamofobi’nin bir yansıması da burada gözlenmektedir. Tankların önüne yatan, kendilerine ateş açan askerleri çekinmeden ikna etmeye çalışan, sivil direnişte bulunan insanların büyük bir bölümünün dindar olmasının da bu olumsuz bakışı etkileyen unsurlardan olması muhtemeldir. Çünkü 15 Temmuz kalkışmasını “tiyatro” olarak nitelendiren kesimin çoğunluğu, verilen örneklerde de görüleceği gibi, sivil direnişçileri “cihatçı, laiklik karşıtı, cahil, akgezen” vb. ifadelerle tanımlamıştır.

FETÖ, darbe girişiminden çok önce, sahip olduğu medya gücünü kullanarak; askeri bir kalkışmanın yapılacağına sinyalini vermiş, bir takım tehditlerde bulunmuş, darbe girişimi esnasında başta sosyal medya olmak üzere çeşitli mecralarda sokaklara çıkan vatandaşlara evlerine dönmeleri çağrısını yapmış, kalkışma esnasında önce Cumhurbaşkanı’nın Almanya’ya kaçtığına iddia etmiş, kalkışma başarısız olunca da bizzat Cumhurbaşkanı’nın olayları tertiplelediğine dair algı operasyonları yürütmüştür (Demir ve Çağlar, 2017, ss. 31-41). Kalkışma esnasında sosyal medyada ve ertesi gün çıkan gazetelerde başta FETÖ grubuna bağlı medya kuruluşları olmak üzere muhalif medyanın çoğunda sıklıkla (o zamanki adıyla) Boğaziçi Köprüsü’nde sivillere ateş açan askerlerin köprüde dövülmesi manşetlere taşınmış, keskin nişancı olarak köprüdeki vatandaşları öldürdüğü iddia edilen bir eri kurtarmaya çalışan kişilerin fotoğrafı manipüle edilerek “İŞİD’ciler Askeri Katletti” başlığıyla servis edilmiştir. Yine kalkışma sürecinde, bir siyasi partinin eşbaşkanı da sokakta direnen vatandaşlar için “İŞİD’ci grup” tanımlaması yapmıştır. Çalışmanın en önemli bulgularından biri, daha sonra yalan olduğu anlaşılan haberlerin⁷ öğrencilerin zihninde yer ettiği ve önemli bir grubun da bu haberlere

7 Manipülatif haberler özellikle ülkemizdeki gibi araştırma kültürünün yaygın olmadığı toplumlarda özellikle kriz zamanlarında kalabalık kitleleri yönlendirmek için oldukça etkili olmaktadır. Aynı durum daha önce de Gezi Parkı olaylarında gözlenmiştir. 15 Temmuz sürecinde sosyal medyada ve geleneksel medyada yayımlanan bazı manipülatif haberlerin daha sonra yalan olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili örnekler için Bkz. <http://www.ahaber.com.tr/>

“inanmak istediğini” göstermesidir. Yine 15 Temmuz sonrasında #darbedegiltiyatro vb. etiketler, Twitter’da gündem olmuş, ana akım medyada dile getirilmese de hükümete muhalif çevreler tarafından sosyal medyada sıklıkla bu görüşe yönelik paylaşımlar yapıldığı gibi, uluslararası basında da buna benzer yayınlar sıklıkla yapılmıştır.⁸ Nitekim darbe girişiminden yaklaşık beş ay sonra, ana muhalefet lideri tarafından 15 Temmuz askeri darbe girişiminin “kontrollü darbe” olduğu, asıl darbenin hükümet tarafından yapıldığı dile getirilmiş (“Kılıçdaroğlu: Yenikapı”, 2017) ve sonrasında da her mecrada aynı görüş sıklıkla yinelenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre hükümete ve medyaya ciddi bir güvensizlik söz konusudur (%49.6). Katılımcıların çoğunluğu (%45) öncelikle hükümete muhalif yayın kuruluşlarını takip etmektedir. Öğrenciler 15 Temmuz sürecinde de sosyal medyayı sıklıkla kullanmış ve sosyal medyada sıklıkla yayımlanan manipülatif içeriklerden etkilenmiştir. Araştırmada “darbe girişiminden rahatsız olmayan” bir tutum takındığı belirlenen öğrencilerin, 15 Temmuz sürecinde yaşanan birçok olumsuz olayı görmezden gelen bir tutum geliştirmesine etki eden yalnızca manipülatif içerikler değildir. Bu içerikler aslında mevcut bir tutumu pekiştirmiştir. Hükümet muhalifliğinin yanı sıra söz konusu kitlenin Batı destekli yayın kuruluşlarından beslenmesi (BBC Türkçe, DW Türkçe, CNN INT vb.) ve bu kuruluşların da örtülü bir biçimde darbe girişimini destekler bir tavır takınması, bu etkiyi açıklamaktadır. ABD ve Avrupa medyası, Çin’de askerlere direnen göstericileri desteklerken, Mısır’da ise darbe yapan General Sisi’yi desteklemiştir. Aynı çifte standart 15 Temmuz sürecinde ve sonrasında Türkiye için de sergilenmiştir (Şahinoğlu ve Ateş, 2017, s. 123).

Önceki askeri darbelerle ilgili yapılan onlarca akademik çalışma, bireylerin askeri darbelerin ülkenin demokratik yapısına, toplumsal barışa, eğitime, toplumsal huzura vb. unsurlara zarar verdiğini düşündüklerini ve darbelerle karşı da olumsuz bir algıya sahip olduklarını ortaya koymuştur. Genel olarak askeri darbelerle ilgili yazılan kitaplar, filmler, bu darbelerin yıldönümlerinde yapılan etkinlikler vb. dikkate alındığında da kamuoyundaki genel algının bu yönde olduğu görülmektedir. Her ne kadar 15 Temmuz’da ordu içerisinde yuvalanmış bir terör örgütünün yapmış olduğu kalkışma toplumun büyük bir kesimi tarafından nefretle karşılanırsa da, yine de, belli bir kesim tarafından konunun siyasi tarafgirliklere indirgenerek Türkiye’nin toplumsal barışına, ulusal güvenliğine ve demokratik yapısına verilen zararlar görmezden gelinmekte; konu basit tartışmalar çerçevesinde ele alınarak hükümet muhalifliğinden öteye gitmemektedir. Türkiye’nin bütünlüğüne yönelik tehditlerin her geçen gün artıp uluslararası bir boyut kazandığı günümüzde, benzer yıkımlara yol açacak kalkışmaların yeniden yaşanmaması için 15 Temmuz’un, toplumun tüm kesimlerine doğru bir biçimde anlatılması, konunun etraflıca ele alınması, tek bir siyasi partinin probleminden ziyade ülkenin bekasını ilgilendiren bir olgu olduğunun doğru bir biçimde kitlelere aktarılması gerekmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, söz konusu çalışmaların yeterince yapılmadığını; nicelik bakımından görece az, ancak nitelikli bir kesimin konunun ciddiyetine vâkıf olmadığını ortaya koymaktadır.

galeri/turkiye/iste-darbe-girisimi-sonrasi-ortaya-cikan-yanan-haberler/22
http://www.sanalbasin.com/can-kurtarirken-isdici-olduk-14728170/

8 Bazı örnek haberlerin linki için Bkz. (Taylor, 2016).

Kaynaklar

- ABD, Venezuela devlet başkanı Maduro'yu kara listeye aldı. (2017, 31 Temmuz). *NTV*. 6.8.2017 tarihinde <http://www.ntv.com.tr/dunya/abd-venezuela-devlet-baskani-maduroyu-kara-listeye-aldi,CKfHom-BXEWGPWzbM3D7mw> adresinden edinilmiştir.
- Akner, N., ve Mencet, M. S. (2016). Türkiye'de İslamofobi: Mizah dergilerinde İslam'ın temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(2), 169-196. <http://dx.doi.org/10.17550/aid.62268>
- Alemdar, K., ve Erdoğan, İ. (2005). *Öteki kuram*. Erk: Ankara.
- Ataman, M., ve Gloria, S. (2016) Batının darbe sicili ve 15 Temmuz darbe girişimine tepkisi. *Adam Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 51-73.
- Can kurtarıırken IŞİD'ci olduk. (2016, 18 Temmuz). *Sanal Basın*. 29.11.2016 tarihinde <http://www.sanalbasin.com/can-kurtarirken-isisdi-olduk-14728170/> adresinden edinilmiştir.
- Devran, Y., ve Özcan, Ö. F. (2016). 15 Temmuz darbe girişimi: Gelenekselden yeniye medya araçlarının kullanımı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 7(25), 71-91. http://www.ajit-e.org/?p=details_of_articleveid=239 adresinden edinilmiştir.
- Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir'in darbe girişimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 155-171.
- Demir, S. T., ve Çağlar, İ. (2017). *FETÖ'nün iletişim stratejisi*. SETA Yayınları: Ankara.
- Erdem, K. (2017). 15 Temmuz darbe girişimi: Deutsche Welle (DW)'nin darbeye dair haberciliği ve değerlendirmeleri. *Electronic Turkish Studies*. 12(16), 309-342.
- Erdoğan Aktaş: Medya etiğine inanmıyorum. (2017, Ocak). *TRT Akademi*. 17.11.2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/uploads/issuefiles/18fc/a014/79e0/58da0eb161c47.pdf#page=286> adresinden edinilmiştir.
- İlyas, A. (2014). 27 Mayıs askeri darbesinin sancıları ve orduda tasfiyeler. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (22), 163-178. <http://timad.com.tr/Content/Makale/9-27-mayis-askeri-darbesinin-sancilari-ve-orduda-tasfiyeler-1960-1964.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Karagöl, E.T. (2016). 15 Temmuz darbe girişimi ve Türkiye ekonomisi. *Adam Akademik*, 6(2), 37-50. <http://dergipark.gov.tr/adamakademi/issue/27093/285017> adresinden edinilmiştir.
- Kılıçdaroğlu: Yenikapı ruhuna ihanet etmeyen tek lider benim. (2017, 8 Ocak). *Sputnik*. 3.8.2017 tarihinde <https://sptnkne.ws/dk68> adresinden edinilmiştir.
- Laçiner, Ö. (1998). THKP-C: Bir mecranın başlangıcı. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (78), 7-21.
- Melek, G., ve Toker, H. (2017). Şiddet, demokrasi ve terör bağlamında ana akım medyanın analizi: 15 Temmuz darbe girişimi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 222-234. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/erciyesakademia/article/view/5000209138> adresinden edinilmiştir.
- Mutlu, E. (1995). *İletişim sözlüğü*. Ark: Ankara.
- Nisan, F., ve Şeker, T. (2017). Demokrasiye sekteye uğratan darbe haberlerinin çerçevesi: 15 Temmuz 2016 darbe girişimi örneği. *TRT Akademi*, 2(3), 68-96.
- Tunahan, Ö. (2015). 28 Şubat süreci: 'Post-Modern darbe'nin sosyo-politik dinamikleri ve toplum desteği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. (2), 23-41.
- Sungur, S. A. (2017). 15 Temmuz darbe kalkışmasının engellenmesinde sosyal medyanın rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (47), 597-612. <http://www.asosjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=12364veDetay=Ozet> adresinden edinilmiştir.
- Şahinoğlu, M. C., ve Ateş, A. (2017). Ortadoğu'da darbelerin arka planı: Mısır örneği. *TESAM Akademik Dergisi*, 4(1), 97-131. <http://dergipark.gov.tr/tesamakademi/issue/28318/301106> adresinden edinilmiştir.

- Taylor, G. (2016). Turkey's Erdogan uses military coup buzz to expand powers, curb dissent. *The Washington Times*. 2.2.2017 tarihinde <https://m.washingtontimes.com/news/2016/apr/7/recep-tayyip-erdogan-uses-turkey-military-coup-buz/> adresinden edinilmiştir.
- Temiztürk, H. (2009). Türkiye'de ordunun siyasete müdahale geleneği ve basın: 27 Nisan 2007 muhtırasından önce ve sonra. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(1), 6-26.
- Türkiyede darbe girişimi sonrası ortaya çıkan yalan haberler. (2016, 19 Temmuz). *AHaber*. 27.11. 2016 tarihinde <https://www.ahaber.com.tr/galeri/turkiye/iste-darbe-girisimi-sonrasi-ortaya-cikan-yalan-haberler/22> adresinden edinilmiştir.
- Venezuela devlet başkanı: Darbeye kalkışırsanız Erdoğan'ın yaptıkları bebek işi kalır! (2016, 20 Ağustos). *Birgün*. 6.8.2017 tarihinde <http://www.birgun.net/haber-detay/venezuela-devlet-baskani-darbeye-kalkisirsaniz-erdogan-in-yaptiklari-bebek-isi-kalir-124981.html> adresinden edinilmiştir.
- Venezuelada darbe girişimi bastırıldı. (2017, 6 Ağustos). *Hürriyet*. 7.8.2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/sicak-gelisme-venezuelada-darbe-girisimi-40542140> adresinden edinilmiştir.
- Yalçınkaya, A. (2016). Bir darbenin anatomisi. *Önce Vatan Gazetesi*. 15.11.2017 tarihinde <http://www.oncevatan.com.tr/bir-darbenin-anatomisi-makale,36331.html> adresinden edinilmiştir.
- Yenikapı mitingine gitmeyen Sıla'ya sanatçılardan destek. (2016, 11 Ağustos). *Birgün*. 4.5.2017 tarihinde <https://www.birgun.net/haber-detay/yenikapı-mitingine-gitmeyen-sila-ya-sanatçılardan-destek-123853.html> adresinden edinilmiştir.
- Yükseköğretim Kurulu. (2017). *Öğrenci Sayıları Özet Tablosu, 2016-2017*. 15.11.2017 tarihinde https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2017/2017_T1.pdf adresinden edinilmiştir.
- Yüksel, E. (2011). 28 Şubat'ın anlamı. *Özgür Gazeteciler Platformu Dördüncü Kuvvet Medya*. 15.11.2017 tarihinde <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/erkanyuksel/3093-28-subatin-anlami.html> adresinden edinilmiştir.

